

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Янковська Інна Миколаївна, доцентка кафедри педагогіки та методики початкового навчання НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидатка педагогічних наук, доцентка

Латиш Олеся Олегівна, магістрантка факультету педагогіка і психологія НПУ імені М.П. Драгоманова, практична психологиня СЗШ I-III ступенів № 105 з поглибленим вивченням предметів суспільно-гуманітарного циклу м. Києва

***Анотація.** У статті описується особливості формування творчих умінь молодших школярів. Автором розкриваються методичні поради щодо особливості формування творчих умінь молодших школярів. Розглядається проблема формування творчих умінь через арт - терапевтичні методики.*

***Ключові слова:** розвиток творчої особистості, творчі уміння, засоби образотворче мистецтво, молодші школярі.*

Вступ. Одним із актуальних напрямків в освіті стає творчий розвиток особистості, яка має діяти в сучасних умовах сьогодення, використовуючи базу знань, практичні навички шкільної програми у повсякденному ритмічному своєму житті, орієнтуватися у нестандартних ситуація, адаптовуватися до швидкозмінних процесів світу. Тому, на нашу думку, здатність до творчих дій, рішень стає важливою умовою життя і професійної діяльності сучасної людини. Процесу розвитку творчої особистості приділяють увагу науковці різних галузей, зокрема, такі філософи як Є. Басін, Л. Коган, Г. Шевченко та ін., мистецтвознавці В. Аронов, М. Волков, Ф. Шміт та ін., психологи Л. Виготський та В. Кузін та ін.. Нашу увагу привернули праці науковців, в яких акцентується увага на процес розвитку творчої особистості з допомогою засобів образотворчого мистецтва, а саме : В. Вільчинський, М. Лещенко, Л. Масол, О. Рудницька, О. Савченко, Г. Тарасенко, А. Щербаков і цей список ще далеко не повний. Їх дослідження доводять, що творчість ґрунтується на позитивних емоціях, отриманих від сприйняття навколишнього світу та спілкування з мистецтвом, перевагу надають можливостям саме образотворчому мистецтву

Актуальність проблеми дослідження зумовлена сучасними вимогами зазначеними в державних документах про освіту, реалізація яких можлива при створенні умови для розвитку інтелекту і творчих якостей особистості, а також підготовки її до життя у суспільстві та самостійної взаємодії з соціумом.

На думки вчених Г. Костюка, Л. Леонтєва, В. Моляко, Я. Пономарьової, індивідуальність особистості найінтенсивніше формується в період шкільного віку, а тому важливо розуміти, що саме школа відіграє провідну роль у розвитку здібностей та формуванні творчих умінь молодших школярів.

Як показує практичний досвід діяльності в початковій школі, простежують певні прогалини щодо системної роботи над творчим розвитком учнів. Це зумовлено застосуванням вчителем репродуктивно-виконавчих видів завдань, а також в більшій мірі акцентуванням на залучення до творчої діяльності здебільшого обдарованих дітей, у наслідок чого, переважна більшість здобувачів освіти перебуває поза увагою сфери художнього естетичного виховного впливу в навчальному процесі.

Вибір теми нашого дослідження передбачав необхідність більш глибокого занурення та вивчення сучасних теорії та практики, технологій формування творчих умінь молодших школярів, зокрема, таких її аспектів, як психолого-педагогічних механізмів та функціональний вплив засобів образотворчого мистецтва на розвиток особистості.

Мета дослідження. Виявити, проаналізувати основні умови розвитку творчої особистості молодшого школяра, обґрунтувати психолого-педагогічні умови ефективного формування творчих умінь здобувачів освіти засобами образотворчого мистецтва.

Матеріали і методи дослідження: аналіз, порівняння, синтез, узагальнення, структурування теоретичного аналізу наукових джерел із вивчення проблеми щодо формування творчих умінь молодших школярів засобами образотворчого мистецтва; обґрунтування та експериментальне дослідження психолого-педагогічних умов ефективного розвитку якостей особистості при використанні засобів образотворчого мистецтва.

Результати дослідження. Процес формування творчих умінь не може проходити однаково в усіх, тому що кожен учень молодшого шкільного віку має індивідуальні здібності та особливості розвитку. Оскільки, на це впливають різні фактори: генетичні задатки, темперамент, вподобання, риси характеру тощо. На цьому аспекті наголошували Н. Лейтес, А. Петровський, С. Шандрук в своїх дослідженнях.

Аналіз психологічних і педагогічних досліджень дав нам можливість зрозуміти, що учні молодшого шкільного віку здатні виконувати різноманітні творчі роботи: співпереживати з героями прочитаних книжок, перевтілюватись в героїв переглянутих кінофільмів, мультфільмів, придумувати історії, описувати ситуації із власного досвіду, фантазувати та відображати результати своєї діяльності засобами кольору, звуків у художній практичній роботі.

Оскільки творчий розвиток залежить від розвитку універсальних творчих здібностей, які проявляються не лише в результаті, але й у процесі творчої діяльності, то слід розглянути психолого-педагогічну характеристику творчої діяльності особистості.

Необхідним елементом будь-якої творчої діяльності людини, що забезпечує побудову образів продуктів праці; створення програми поведінки у невизначених проблемних ситуаціях; засіб створення образів, що замінюють активну діяльність, Л. Шрагіна назвала уяву. Оскільки, уява як психічний процес дає змогу спрогнозувати результати праці, їх кінцевий результат і всі проміжні стадії, орієнтує людину під час її творчої діяльності [4, 111].

Практикуючи різні методики та технології для творчого розвитку молодших школярів, переконуємося в ефективності засобів образотворчого мистецтва. Використання яких сприяє формуванню в учнів *емоцій*: відчуття форми, прекрасного, гармонії, естетичні почуття насолоди, задоволення, радощі та “муки” творчості тощо; *пізнання*: розуміння і знання явищ та процесів природи, дійсності і мистецтва, активізація логічного, абстрактного й художнього мислення, збагачення уяви, фантазії, підсилення інтуїції і т. ін.; *мотивації*: збудження інтересу до знань і набуття навичок творчої діяльності,

потреби у творчості, прагнення до прекрасного у житті і мистецтві для вироблення знань, стійких умінь і навичок, самостійності та ініціативності; *активізації* будь якого виду конструктивної діяльності, результати якої обов'язково мають характеристики новизни та оригінальності.

Проведення нашого дослідження, дає можливість визначити деякі ефективні завдання, для формування творчих умінь молодших школярів. Демонстрація творів мистецтва вчителем на уроках формує в молодших школярів уміння бачити, емоційно відгукуватися та усвідомлювати красу, естетичні якості різноманітних явищ і об'єктів дійсності. Аналізуючи твори мистецтва учні накопичують власний досвід про засоби образотворчого мистецтва, які з часом використовують у своїх малюнках.

Практична діяльність учнів на тему «Настрій у природі», передбачає обговорюється деталей та особливостей явищ природи: «Який настрій буває у природи?; Як вона виражає свої емоції?; Який настрій викликає у людей природа?, Як природи змінює емоційний стан людини?» Після обговорення спілкування, варто надати дітям можливість висловитися, поміркувати про обраний сюжеті, колірне рішення. Наступним кроком, можна згрупувати малюнки за настроєм, та запропонувати учням підібрати ілюстративний ряд з репродукцій пропонованих учителем. Підписати на дошці або вимовити вголос ті емоції, які відображені в репродукціях та дитячих творчих роботах, той настрій, який виникає при спогляданні робіт.

Ілюстрування казкових творів представляє інтерес з точки зору арт-терапії. Ця тема дуже близька по результату на психологічну методику М.З. Дукаревіча «Малюнок неіснуючої тварини». Перед початком роботи з цієї теми обговорюється з вихованцями, які казкові твори їм відомі і цікаві, які герої запам'яталися найбільше. Розуміння і проживання через казку змісту властивого внутрішньому світу будь-якої людини, дозволяють дитині розпізнати і позначити власні переживання і власні психічні процеси, зрозуміти їх зміст і важливість кожного з них. Деякі учні підсвідомо втілюють у намальованому ними персонажі свої страхи, тривоги, почуття, випліскуючи на

папір накопичився негатив. Відображення свого внутрішнього світу, світу емоцій, почуттів, які намагаються передати на папері школярі часто повідомляють учителів про їхні психологічні задатки до того чи іншого творчого вміння.

Творчі роботи учнів відрізняються виразністю та емоційністю. Якщо не обмежувати дітей у виборі образотворчих засобів, це дає можливість кожному прийняти своє колористичне рішення, що відповідає його індивідуальним настрою і стану. У малюнках учні намагаються відобразити ті свої творчі вміння й бачення, які в даний момент вони мають. Самі того не розуміючи: вони можуть відображати певні емоції, радість чи проблеми, змальовувати відносини з однолітками, з дорослими, шкільні негаразди, почуття самотності, першу любов, тим самим створюючи неповторні малюнки. Наведемо приклади завдань для формування творчих умінь учнів з методик адаптованих до нашої проблематики.

Методика «Моя казка» (автор Н.І. Гуткіна). Процедура. Вчитель пропонує дитині або групі дітей намалювати «мультфільм» під назвою «Моя казка».

Інструкція для дітей: «Уявіть собі, що ви – художники, що створюють мультфільми. Ви малюєте свою казку, і те, що ви придумаете – це тільки ваші герої, тільки ви маєте право дати їм ім'я, намалювати їх з темним або світлим волоссям, із зеленими або блакитними очами. Це ваша казка. Ви вибираєте звірів, птахів, рослини. Мультфільм складається з безлічі малюнків. От і ваша казка буде намальована на декількох аркушах: початок казки, розвиток подій, пригоди, чудеса, випробування й кінець казки (обов'язково щасливий і веселий!). Усі випробування й труднощі у ваших героїв будуть у середині казки. А наприкінці їх чекає перемога, успіх і радість! Казку ми будемо малювати кілька днів. Почнемо прямо зараз і намалюємо перший кадр нашого «мультику» під назвою «Моя казка».

Після закінчення п'яти днів робота над мультфільмом завершується. Учитель влаштовує *вернісаж дитячих казок*.

Кожна дитина розповідає свою казку, і на прохання вчителя проговорює голосами різних героїв їхньої репліки. Якщо виникає можливість, учитель пропонує авторові казки підібрати із числа дітей акторів, які зіграють по інструкції дитини героїв його казки. На вихідні дні діти одержують домашнє завдання: виліпити казковий епізод – щасливий фінал казки – у пластиліні.

Психологічний зміст техніки.

Техніка «Моя казка» має глибокий психологічний підтекст. Робота триває 7-8 днів. У ній беруть участь діти, учителі, батьки й інші родичі. Розповідь своєї казки, озвучування її героїв, драматична версія при участі інших дітей і дорослих – всі ці засоби скеровані на самовираження і прояв творчих умінь дитини. Цим не тільки поповнюється творчий резервуар можливостей дитини, що пережила у своїй казці й труднощі, і перемогу, але й включається її ресурсний стан [2, с. 128].

Методика «Намалюй подарунок» (автор Шрагін Л.І.). Процедура. Учитель пропонує дитині намалювати подарунок, який би йому хотілося одержати, й подарунок, який йому хотілося б подарувати. Після виконання малюнків, дитина розповідає вчителю про подарунки й відповідає на питання:

- Хто міг би тобі його подарувати?
- Кому ти міг би подарувати свій подарунок?

Учитель пропонує дитині виліпити подарунки із пластиліну або самій дитині стати на час подарунками:

- Побудь подарунком. Зіграй його. Покажи мені, який ти в ролі подарунка. Ти можеш навіть станцювати святковий танець подарунків і проспівати що-небудь від імені подарунків. Хотів би ти, щоб я кого-небудь зіграла у твоєму спектаклі? Кого саме? Розкажи мені, яка я, як мені рухатися, що і як говорити, що співати?

Психологічний зміст техніки. У процесі творчого зв'язку декількох видів експресивних мистецтв (малювання, ліплення, танець, звук, рух) відбувається експліціювання емоційних переживань дитини, підвищується її тонус, відкривається доступ до її внутрішніх ресурсів.

Позитивний зміст символу «Подарунок», що підтримує участь учителя в інсценуванні образів, створених дитиною, дозволяють внутрішньому життю клієнта розкритися й конструктивно, а головне, творчо розвиватися [4, с. 336].

Методика «Малюнок мандали» (автор Х. Джохарі). Слово «Мандала» має санскритське походження й означає «магічне коло». Коло – це первинний символ єдності й нескінченності. Знак абсолюту й досконалості. Рух по колу означає постійне повернення до самого себе. Недарма тибетські ченці проводять цілі дні над створенням вигадливих мандал з кольорового піску, передаючи цей ритуал з покоління в покоління.

Поняття мандали було внесено в західну психологію К. Юнгом. Він відкрив її, займаючись власним психоаналізом. На думку Юнга, мандала виконує чотири основні функції: у ситуаціях, що викликають тривогу, вона дає захист і заспокоєння; при дезорієнтації вказує на мету й задає напрямок подальшої діяльності; при хаотичних станах дає почуття цілісності, порядку й цілеспрямованої структури; викликає загальне почуття інтересу й цікавості до життя; проявляє творчі здібності людини.

Спонтанна робота з кольорами й формою усередині кола сприяє зміні стану свідомості людини, викликає різноманітні психосоматичні феномени й відкриває можливість для духовного росту людини, для вияву її творчих здібностей.

Мандала допомагає стимулювати основні внутрішні джерела глибинних рівнів підсвідомості, включаючи механізми саморегуляції. Це психологічний перетворювач, що допомагає людині встановити зв'язок із самим собою.

Процедура. Вчитель дає дитині одну з «мандал-розмальовок» (зверніть увагу на те, що «коло – мандала» обов'язково повинне бути в квадраті), та олівці чи фарби основних кольорів й пропонує розмалювати кольорами за їх власним бажанням.

Інструкція для дітей:

– Шановні діти, кожен з вас отримав картинку-розмальовку та олівці (або фарби та пензлик). Вам треба розмалювати цю картинку кольорами, які саме

зараз вам найбільше подобаються. Ви можете малювати це до тих пір, поки це буде вам цікаво.

У своїй педагогічній практиці багато педагогів використовують малюнкові тести. Звичайно, проєктивні графічні методики використовуються в основному в процесі психотерапії. Вони сприяють самовираженню і саморозумінню. Безумовно, малюнок значною мірою несе на собі відбиток особистості, його настрою, стану, почуттів, переживань, відносин, творчих умінь, елементів уяви та можливостей фантазувати і т.д. Тому практики нерідко використовують малюнкові тести.

У малюнкових тестів є дві функції: Діагностична. І з нею краще розбиратися професіоналам, чії знання заточені прямо під цю тестову методику. Терапевтична. Малюнкові тести запозичили її прямо з арт-терапії. Полягає терапевтична функція таких тестів в тому, що виконуючи завдання, людина вже в процесі «скидає негатив», і йому стає легше. Тобто, неважливо, що «показує» твій малюнок, важливо, що в процесі його створення ти став трішки здоровішим і мав змогу вільно проявити свою індивідуальну творчість [1, 130].

Висновок. Молодший шкільний вік – це чи не найголовніший період становлення та інтенсивного формування навчальної діяльності дітей. У цьому віці важливо, не забуваючи про індивідуальні особливості, темперамент і характер кожної дитини, виявляти й розвивати здібності, формувати творчі вміння засоби образотворчого мистецтва. Саме завдяки засобам образотворчого мистецтва, ми вбачаємо реалізацію двох магістральних напрямів здійснення у навчально-виховному процесі початкової школи – виховання через мистецтво та виховання в мистецтві, що і сприятиме творчому розвитку особистості.

Summary. The article describes the peculiarities of the formation of creative skills of junior schoolchildren. The author reveals methodical advice on the peculiarities of the formation of creative skills of junior schoolchildren. The problem of formation of creative skills through art - therapeutic techniques is considered.

Key words: development of creative personality, creative skills, means of fine arts, junior schoolchildren.

ДЖЕРЕЛА :

1. Кисельова М.В. Арт-терапія в практичній психології і соціальній роботі. СПб: Речь, 2007 – с. 130
2. Копитіна А.І. Арт- терапія – нові горизонти/ Москва : Когіто-центр , 2006. – 336 с.
3. Момот Л.Л., Шелестова Л.В. До проблеми формування творчих здібностей у процесі навчання // *Педагогіка і психологія*, 1997. – № 2. – С. 53–59.
4. Шрагіна Л.И. Логика воображения : Учебное пособие. Одесса : Полис, 1995. – 111 с.